

IV. Jesseniův spis Pro vindiciis contra Tyrannos

1. Dějiny Vindicií: tři verze spisu a jejich charakteristika

Připomeňme si nyní krátce tři podoby Jesseniovy *Řeči proti tyranům*, které jsou nám známy – tedy rukopis disputace z roku 1591, vydání spisu z roku 1614 a jeho druhé vydání z roku 1620. O existenci rukopisu disputace, již mladý Jessenius údajně přednesl na závěr svých filozofických studií v Padově, se dovídáme pouze z předmluvy k vydání spisu z roku 1614 ve Frankfurtu. Autor v předmluvě vysvětluje, že následující spisek je proslovem, který přednesl roku 1591 v Padově, aby vydal doklad o své pokročilosti v oboru filozofie. Rukopis své řeči prý dlouho považoval za ztracený nebo zcizený, ale po smrti manželky jej náhodou objevil. A protože autoři milují svá díla podobně jako rodiče děti, rozhodl se své dávné, znovunalezené dílko uveřejnit. Jessenius prohlašuje, že vydávaný spis odpovídá původní disputaci, i když by ji mohl snadno po vzoru Ciceronovy řeči *Pro Milone*⁷⁴ při jejím uveřejnění vylepšit. Zda a do jaké míry spis vydaný roku 1614 však skutečně odpovídá původnímu

74 Řeč Na obranu Milona (*Pro Milone*) – préтора obžalovaného z vraždy, je považována za jedno z Ciceronových mistrovských děl. Nicméně Milo svou soudní při prohrál a musel odejít do vyhnanství do Massilie (Marseille). Když Cicero později řeč sepsal a poslal ji Milonovi, ten si prý ironicky povzdchl, že kdyby řeč této podobě na soudu skutečně zazněla, neužíval by si nyní červených ryb v Massilii. Srov. CASSIUS DIO, 40.54.3.

rukopisu, není zcela jisté, neboť ten se nedochoval. Až nápadné Jeseniovo zdůraznění, že se jedná o text nezměněný, mohlo totiž sloužit jako doklad, že se jedná o práci Padovskou univerzitou již svým způsobem schválenou, a tudíž i jako záštita proti její případné úřední kritice.⁷⁵ Zmíněná předmluva „druhé verze“ spisu je datovaná rokem 1612 ve Vídni a dílo je v ní dedikováno norimberskému patriciovi Vilému Traunerovi⁷⁶ (srov. s. 71). Na následující straně najdeme citát, který autor ne zcela přesně připisuje svatému Jeronýmovi, v tomto znění: *Kde se jedná o neřestech všeobecně, tam se nikomu neděje příkoří ani nikdo nebyl písemně označen jako špatný, nýbrž všichni jsou napomínáni, aby byli dobrými.*⁷⁷ Myšlenka sice skutečně odkazuje k dopisu sv. Jeronýma,⁷⁸ nicméně v tomto znění ji uvádí Erasmus Rotterdamský ve své sbírce moudrých antických výroků.⁷⁹ Smyslem citátu bylo nepochybně ukázat, že výtky obsažené ve spisu nemíří na konkrétního panovníka – v dané situaci na Matyáše –, nýbrž že jsou všeobecné povahy. Následuje text proslovu, jehož rozboru se budeme věnovat později. Rukopis řeči se, jak řečeno, nedochoval; edice spisu z Frankfurtu nad Mohanem z roku 1614 je k dispozici (pokud je mi známo) z českých knihoven pouze v pobočce Jihočeské vědecké knihovny ve Zlaté Koruně, kam se dostala z minoritské knihovny v Českém Krumlově.⁸⁰

75 Srov. SOUSEDÍK, Jan Jesenský jako ideolog stavovského povstání. *Filosofický časopis* 40 (1), 1992, s. 70. Sousedík naznačuje, že vzhledem k tomu, že měl spis v roce 1614 revolučně agitační ráz, není vyloučeno, že úkolem poněkud sentimentálně laděné předmluvy mohlo být tuto skutečnost zastříť. O ukončení Jesseniova studia na Padovské univerzitě se dovídáme z jeho diplomu, kde ovšem název ani téma disputace nejsou zmíněny. Srov. Friedel PICK, *Joh. Jessenius de Magna Jessen*. Leipzig 1926, s. 274.

76 Jak vyplývá z předmluvy, byl Vilém Trauner Jesseniův druh z doby jeho pobytu ve Vídni.

77 *HIERONYMUS. Ubi generalis de vitiis disputatio est, ibi nullius personae existit injuria; neque carbone notatur quicquam quasi malus sit, sed omnes admonentur, ut sint boni.* (Překlad autorka.)

78 *HIER. Epist.* 52, 17 (Ad nepotianum presbyterum).

79 *ERASMUS, Adagia* 1140.

80 Spis byl původně pořízen pro knihovnu šlechtického rodu Eggenbergů ve Štýrsku, odkud byl převezen do Českého Krumlova, posléze se ocitl

Dále je uložena v několika evropských knihovnách, např. ve Wolfenbüttelu⁸¹ nebo ve Výmaru.⁸²

„Třetí“ verze – tedy pražské vydání z roku 1620 – v podstatě odpovídá původnímu vydání z roku 1614, vyznívá ovšem mnohem revolučněji, zejména díky nové předmluvě. Citát z Jeronýma, který měl snad utopit ostří některých myšlenek namířených proti panovníkovi, a původní přemluva byly totiž nahrazeny krátkou úvahou o rozdílu mezi králem a královstvím. V té se zdůrazňuje nadřazenost království jako celku nad vladařem.⁸³ Král je v tomto pojetí pouze jednotlivcem, zatímco království je věcí mnohých, dále je král na rozdíl od svého království smrtelný a konečně král je zde kvůli lidu, bez něhož by královský úřad neměl žádný smysl. Lid je naopak podle Jessenia s to existovat i bez panovníka, a to tak, že se řídí úradkem svých nejlepších mužů, nebo dokonce svými vlastními úradky. Dokazují to prý případy, kdy byli panovníci v bitvě zajati či zabiti nebo nebyli schopni vládnout kvůli věku či nemoci (srov. zde s. 71).⁸⁴ Následující text proslovu je obsahově shodný s textem uveřejněným roku 1614. Druhé vydání spisu je k dispozici v knihovně ve Wolfenbüttlu pod signaturou M: Li 4158. Zde ji objevil Stanislav Sousedík v osmdesátých

v knihovně českokrumlovských minoritů. Po druhé světové válce se stal majetkem Vědecké knihovny v Českých Budějovicích. Konvolut s názvem *Confessio Bohemica* obsahující Jesseniův spis je zde k dispozici pod signaturou CK2414. Srov. také Josef HEJNIC, *O minoritské knihovně v Českém Krumlově. Listy filologické / Folia philologica* 118 (1/2), 1995, s. 60–90.

- 81 Herzog August Bibliothek, sign. Li 4158;
- 82 Herzogin Anna Amalia Bibliothek Weimar sign. 4° XIII: 41
- 83 Jessenius text použil nepochybně s úmyslem zvýšit revoluční náboj svých *Vindicií*, a to s ohledem na probíhající politické události.
- 84 Jessenius se inspiroval 19. kapitolou Hotmanovy *Franco-Gallie*, srov. François HOTMAN, *Franco-gallia: nunc quartum ab auctore recognita, et praeter alias accessionis, sex novis capitibus aucta*, Francofurtum 1586, XIX (De summa inter regem et regnum differentia), s. 155–159. Jesseniovu inspiraci Hotmanem rozpoznal již Stanislav SOUSEDÍK, Jan Jesenský (FČ), s. 77–78. Myšlenku priority lidu před králem najdeme ovšem už u autorů dřívějších. Srov. např. Theodor BEZA, *De Iure Magistratum In Subditos; Et Officio Subditorum erga Magistratus*, Frankfurt/Main 1576, IV, s. 12–13.

letech minulého století.⁸⁵ V českých knihovnách se toto druhé pražské vydání, pokud je mi známo, nedochovalo.⁸⁶

Obě vydání se tedy liší hlavně předmluvami, druhé vydání na rozdíl od prvního není nikomu dedikováno. Přesné srovnání obou textů poskytuje kritická edice spisu, která vyšla v časopise *Acta Comeniana* roku 2015.⁸⁷ Latinské znění spisu, které je východiskem mého překladu, je restituovaným textem kritického vydání z roku 2015, do něhož byly zařazeny i obě předmluvy.

2. Myšlenkový obsah vlastního spisu

Aby se čtenář v Jesseniově spisu snadno orientoval, předešlu nejprve krátký přehled jeho myšlenkového postupu.

Jessenius vychází z předpokladu, že lidská společnost je dílem Božím. Protože se v ní vyskytují protikladné tendence a protože je ohrožována i z vnějšku, je třeba, aby ji řídil panovník, a to nejlépe pouze jeden, tj. král. Krále si lid volí, či alespoň – jedná-li se o krále dědičného – při intronizaci schvaluje. Po bok mu staví vysoké hodnostáře („efory“) s úkolem králi radit a v případě potřeby napomínat. Královská moc je totiž omezena jednak zákony, jednak dozírajícími vysokými hodnostáři. Zákony, které král vyhlašuje, musí být ovšem spravedlivé. Bylo vždy a všude zvykem, že král od lidu přijímal zákony, aby je chránil a prosazoval. Jestliže se ale král soustavně

85 Badatelskou zprávu o nálezů druhého vydání spisu: Stanislav SOUSEDÍK, Jan Jesenský (FC), s. 69–81. Spis byl objeven v roce 1988. Autor ve své zprávě rovněž prokázal, že „politickým koryfejem“, s nímž Jessenius ve *Vindiciích* polemizuje, je Jean Bodin.

86 Vydání spisu z roku 1620 zmiňuje František Martin Pelcl, *Abbildungen Böhmischer Und Mährischer Gelehrten Und Künstler: Nebst Kurzen Nachrichten Von Ihren Leben Und Werken*; 4. Prag: Verlag Hraba, s. VIII. Kde se s ním ovšem setkal, se mi nepodařilo zjistit.

87 Kateřina ŠOLCOVÁ, Johannes Jessenius's Pro vindiciis contra tyrannos Oratio and the Reception of Monarchomachy in the Bohemian Lands. *Acta Comeniana* 2015, 29/53, s. 137–168.